

El retorn d'Ifigènia

Iannis Ritsos

(Mitjanit passada. Primavera. Una cambra espaiosa, plena d'una munió de mobles vells. Un gran llum de petroli penjat, groguenc, il·lumina ombrosament la taula rodona del centre, coberta de vellut porpra descolorit i amb un gerro a sobre, sense flors, d'aram treballat, no pas al mig sinó un xic descentrat, ran d'un got d'aigua. El germà i la germana seuen gairebé encarats, en dues butaques altes, amb la taula entre tots dos. No parlen, com si vetlessin algú, o com si fos la vigília d'un adéu. Ni a dins ni a fora de la casa no se sent res, ni els murmuris de la nit, i això que hi ha una finestra oberta. Els criats, els que encara són vius, revellits, obscurs i misteriosos, segurament dormen. Damunt d'una cadira hi ha un tronc socarrat que recorda vagament un cos femení sense braços ni cames. A l'atmosfera pesa com un càstig una sensació de son inútilment postergada, afegida a un sentiment imprecís, com si s'hagués acabat una cosa obligatòria. Es veu que les dues germanes són fora, als camps, a les vinyes immenses. I els altres reposen als cupulats sepulcres. Els dos germans callen després de tantes coses com s'han dit durant el llarg camí del retorn, en la tensió del perill de què s'havien escapat i dels perills desconeguts que els esperaven. És com si s'haguessin buidat de paraules, de sentiments, de records; com si es penedissin de la seva exaltació d'abans i, sobretot, d'aquell excés inevitable llavors en els gestos, en les expressions, en el to de la veu, que deixen una persona desarmada i indefensa, com quan prometem amb sinceritat absoluta una cosa molt grossa que mai no podrem complir, ni continuar, ni repetir. Potser per aquesta raó va cuitar a fugir el company fidel del germà —menys experimentat i més sensible que no pas ell— presagiant el canvi de to de les seves relacions en l'intent de mantenir-ne la intensitat primera a còpia d'incrementar-ne l'efusivitat. No li suportava aquella única culpa, malgrat que tots tres eren conscients de la seva més profunda culpabilitat compartida. I se'n donaven vergonya. Haurien volgut haver-se refrenat, o haver-se separat abans, o no haver-se trobat mai. Però la noia fa un últim intent, en la seva comuna soledat, de parlar, de preguntar, tot i que sap que és inútil i que no hi ha cap resposta. Potser vol presentar-se una vegada més amb una certa ingenuïtat, una certa innocència, una certa ignorància; provar-ho, sense cap més finalitat que dissimular d'alguna manera la desproporció entre l'abans, l'ara i el després, amb una sinceritat més trista que forçada):

Ja fa tres dies que som a casa. El viatge s'ha acabat;
 s'ha acabat l'aventura. I ara què? Era això? Ho era?
 No somrius gens, tu. Ni jo tampoc. No hi són, ja ho veus,
 els que han passat avall, tots aquells que no hem trobat, i que, de fet,
 tampoc ens esperàvem pas trobar. Però potser
 som nosaltres els qui no hi som. Diem que hem tornat
 i ben mirat no sabem ni d'on ni on hem tornat. Ens hem desplaçat
 entre dos punts desconeguts. No acotis el cap.
 Tant tu com jo marxarem. No ens retindrem pas aquí l'un a l'altre. Tu ja
 seus
 a la punta de la cadira. El nostre amic ja se n'ha anat. Tot just ens hem
 trobat
 i ja ens tornem a separar. Oh, sí, és clar, arriba un dia
 que els objectius s'aconsegueixen. Ens alliberem
 en una nova esclavitud; ella no ens abandona, és a l'aguait, ens espera
 a la porta de sortida, ran de la gespa seca, de les ortigues, de les espines
 i de les claus escampades.

Les coses

de vegades semblen diferents i alhora ben iguals. El piano,
 a la sala de les columnes; tan petit com ens va semblar el primer dia. Ara
 creix a les nits, les articulacions li espeteguen, calla, es transforma
 en un món tot sencer cobert amb un hule enorme
 sec, renegrit; que no s'ajusta bé a allò que tapa,
 sembla aquell plàstic amb què abriguen a baix al port els sacs de farina
 així que comencen a caure quatre gotes. Els sacs
 a sota d'aquell tapall creixen i creixen, i ens sostrauen
 alguna cosa que és nostra, ens fan sentir
 completament vulnerables; ens fan sentir
 la vulnerabilitat general; perquè aquell plàstic
 és tot ple de forats; deixa passar l'aigua; la farina es remulla, s'agrumolla,
 no arribarà a ser mai ni pa ni pastes.

De manera semblant el piano,
 inútil, feixuc, imposant en la seva mudesa,
 recordant-nos venjativament que calla,
 així, amb les seves veus profundament amagades, és una caixa negra
 plena d'ossos, de botons, sabates guerxes
 i una pila d'arracades desaparellades.

Els morts

a tot arreu i sempre són més nombrosos que els vius. No diuen res;

per això el silenci es fa més dens. Però escolten;
 escolten abans que res no soni; escolten les nostres passes
 abans que ens aixequem del llit per servir-nos de l'aixeta
 un vaset d'aigua. I l'aigua
 té una tebior glaçada com si ells l'haguessin agafada
 entre les mans, a dins de la paret, en la foscor. L'aigua no refresca;
 ni tampoc no li demanes que refresqui; et fa por,
 no fos cas que aquella fredor intensa marqués més fonament
 la diferència amb aquesta relaxada tebior nostra que encara ens
 tranquil·litza.

Els van marxar envoltats pel soroll de la seva fama, plens de sang,
 guarnits amb els uniformes imposants, amb els grans cascos
 sobre muntanyes de flors, les espases al marbre,
 un guant a l'escala, davant del peristil, allà,
 que no se l'endú el vent; tot són coses concretes
 que dia rere dia van agafant un pes extraordinari,
 es fan inamovibles, i no les pots aixecar de terra ni per desar-les a les
 golfes.

Potser se'ns han afeblit els braços. Un ressò buit i estrany
 corre per les màscares daurades. Els plats a la cuina
 malgrat la trencadissa, semblen molt més nombrosos,
 molt més blancs i més grossos, sobretot les plàteres
 per als grans peixarrots que trèiem sencers a taula
 quan acollíem viatgers que venien de molt lluny. La major part dels criats
 s'han anat morint en el seu tranquil anonim. I els que queden
 s'atrafeguen imprecisament, s'entretenen imprecisament, fan reverències
 imprecises
 davant d'invisibles ombres altíssimes,
 davant d'algú que no som nosaltres, que no és
 ni tan sols el nostre passat.

Els seus moviments
 esdevenen quasi immòbils, perfectes en la seva fluïdesa,
 mentre de la butxaca de l'armilla de ratlles en sobresurt
 l'angle d'una targeta de visita no presentada, o el pètal
 ressec, marró, rosegat, d'un clavell momificat, qui sap de quan.

Quan puja una criada per l'escala, amb aquell compte, tan silenciosament,
 se sent amb nitidesa l'esquinçar-se del folre de les cortines, i aleshores

ja no saps si entrarà a la cambra portant una safata
 o una gallina degollada o la gran escala de fusta
 per esterenyinar la làmpara del sostre. Han perdut el costum
 de trucar a la porta abans d'entrar, i és per això que perilla
 que en qualsevol moment es vegi allò que no s'ha de veure, que qualsevol
 «recordo»,
 en la seva calmada pausa, acabi dient «no hi sóc».

«No hi sóc», diem, «no hi som»; i no ens ho creiem gens. A través d'aquesta
 absència
 refermem potser que existim enmig de la callada gernació d'aquells que ja
 no hi són,
 dels que trobem a faltar, dels que enyorem; perquè de cop veiem
 com se'ns han gastat els colzes dels vestits. Damunt la taula,
 al fons, al segon porxo, hi ha penjats
 d'un cordill groc, de cap per avall,
 dos ocells morts de colors vius; qui sap si són
 dos dels tres papagais que tenia la mare
 als quals (recordes?) no havia ensenyat a dir cap altra cosa
 que la paraula «llum»; i vinga «llum», en tot moment, a totes hores,
 i si es despertaven algun cop a la nit «llum» i «llum» i «llum»,
 encara que les llànties fossin apagades i que no hi hagués lluna,
 sobretot quan no hi havia lluna.

Això em molestava

com una mania personal de la mare que no s'avenia gens
 amb els seus ulls grossos i tristos, amb la seva gran bellesa,
 ni amb la nostra credulitat d'aquells anys.

Després

ja no podia agafar el son. Parava l'orella dins meu i sentia
 més intens el silenci, més ràpid el ritme
 d'una creixença irresponsable, incomprendible (potser comencem a fer-nos
 vells
 des del primer moment que naixem) alhora que sentia
 a fora, a dalt de les muralles, els sentinelles que jugaven a daus;
 un repicar d'ossets com si es juguessin la meva pròpia sort.

Com s'han allunyat les coses (o potser som nosaltres?). Esdeveniments,
 distàncies
 es posen entremig de la mà i del tacte, entremig

de l'ull i d'allò que l'ull mira —una corda lligada encara a l'arbre,
 i el cavall que ja no hi és, i el gos i el xai que ja no hi són,
 un clau a la paret, turons, illes, magatzems de tabac, un càntir,
 la cantonada de la façana d'un temple, un far a la punta del cap. A les nits,
 tot sovint, ajaguda, provo
 de tocar la paret amb el peu; i la paret
 s'allunya indefinidament, i el peu s'allarga,
 i el contacte es produeix molt més enllà; toco, per exemple,
 els còdols d'una altra platja o els genolls de l'aire serè
 que mai no n'havia estat tant, de serè; i això
 no és gens desagradable; perquè al costat de la sensació
 de distància i de dissolució, et queda
 un bri de la llibertat de l'infinit, d'allò que no existeix,
 un punt de la serenitat que té aquella blanor que ja no suporta
 més ganivets ni ferides damunt seu
 ni el parany de caçar ocells, ni cadires, ni pedres; ni tan sols
 una flor seca sense pes d'aquelles que un dia desàvem
 entre les pàgines d'un llibre que mai no vam llegir fins al final.

I enmig de tanta dissolució, sentim, a l'hora que vespreja
 aquella joia secreta del respecte recíproc
 entre nosaltres (qui nosaltres?) i (qui més?). El reconeixement serè
 de la ignorància absoluta; una gratitud callada,
 una impotència general, un final acceptat.

I si és així

per què altre cop aquesta ràbia contra nosaltres mateixos
 que ens neguem a acceptar allò que és incompreensible? Per què la nostra
 ràbia,
 que altre cop ens domina?

Potser els arbres se n'adonen millor;
 ells no pregunten per les seves fulles, per les seves flors,
 i per això fruiten. El diumenge, quan vaig pujar al turó,
 pensava en la corda de la campana —sempre tan obedient a la mà
 per bellugar-se, i assenyalar naixements, morts, festes,
 casaments, alarmes, memorials, guerres,
 amb un moviment sempre en la mateixa direcció,
 un moviment gairebé indiferent.

Com costa i que de gust que s'aprèn
 la llei de la pèrdua (de la pèrdua permanent i legítima)

i l'altra, la del retorn, més profunda (la llei de la no pèrdua). Les cases no tenen parets; s'aguanten en l'aire; aire i prou; no són ni de vidre (com deia un dia el pare en la seva malaltia). Sense entrar a les cases, veus la gent que trasllada estris lleugers d'una estança a una altra, una caixa, un ram de flors, un gran quadre, una manta de llana plegada o les botes del vigilant nocturn, un raspall, l'escombra, una ampolla trencada. Tot lleu, tot transparent per dins i per fora, el continent i el seu contingut; veus les bombolles dins la copa; veus un pèl finíssim a sota de la llengua de la dona incomodada; veus els morts ajaguts al mateix gran llit de ferro que els casats de nou, i ells que no els veuen. Un aire tebi roman arrecreat dins l'abric buit, penjat al penjarobes de l'entrada; la vella tricota una enorme samarreta de mariner; les agulles li produeixen un imprecís repic inamistós damunt la falda.

En una altra sala

tres homes conversen, gesticulen, passegen lliurats a aquella mateixa improvisació que un dia, tossuts, nosaltres volíem precisar amb actes i paraules. I malgrat que hem après moltes coses sobre l'impossible, hi insistim encara, insistim; la insistència no canvia.

Són fum els lleons de pedra de la porta; si bufessis els arrossegaries, volarien; i la porta no cau perquè no n'hi ha cap de porta per entrar i sortir, només la roba humida estesa a la corda es gronxa amb un coneixement d'indiferència conquerida.

Digue'm doncs per què, tot plegat? Què ha passat? Què passa? Crims, guerres, represàlies, vaixells enfonsats, ciutats en ruïnes i sobre els enderrocs una altíssima columna de marbre (tens present aquella fotografia al dormitori del pare?), i dalt de la columna, a peu dret, un cec de marbre amb una lira, que sembla subratllar amb la seva cega altivesa l'absència de tot pensament.

I nosaltres,
 aquí ens tens, arribats a Argos, a la terra vermella
 on per primera vegada vam posar el peu per caminar, i ara no hi trobem
 ni la petjada del nostre peu ni la petjada
 de la sandàlia molla de la mare al replà de dalt de l'escala, segons diuen,
 en sortir del bany. Som aquí,
 aparentment vencedors (però vençuts) després d'haver aconseguit per fi
 un «gran objectiu» que no ens havíem imposat nosaltres. I, mira,
 aquesta estàtua de la deessa que portem; mira damunt de la cadira;
 un tronc, pelat, nu, mal escairat . Des que era ben petita,
 molt abans d'Àulide, sempre vaig notar
 que m'havien tapat els ulls amb un mocador estrany,
 que m'havien disfressat. No sabia de què, potser d'àngel
 o de cérvol o de papallona, no ho sabia; només
 notava que m'havien enganxat (i no pas penjat) a les espatlles
 potser un cistell amb flors blanques de paper
 o un cartell de teatre, i que caldria
 que caminés d'esquena perquè el veiessin,
 o unes enormes ales de cartró
 que a cada moment es desenganxaven amb el seu pes, i se m'enduien
 un tros de pell; les tornaven a enganxar
 damunt de les ferides; i, naturalment, ni podia volar
 ni em podia estirar. I si se'm passejava una aranya per la cama
 no em podia ni ajupir per empaitar-la. Només dreta i només a les palpentes
 com els cecs, era capaç de reconèixer l'aire, les coses, les parets.

Ja ho sé, a tu et van fer el mateix, germanet, i potser pitjor i tot. A tu
 et van enganxar dos punyals a les mans. No era pas
 perquè volessis, com jo, tu havies de córrer. Des d'aquells anys
 que som uns malalts sota la vigilància de tercers. Al nostre dormitori
 entraven, a qualsevol hora, uns homes autoritaris, desconeguts,
 es treien els grans barrets que duïen (no pas per respecte, ells deuriem saber
 per què)
 s'installaven al sofà, es posaven els barrets als genolls
 —potser hi amagaven alguna cosa, potser els pèls filferrosos de les mans
 o el vapor tebi dels cabells. Seien allà esperant
 la nostra mort segura; esperant apropiar-se
 de la nostra fama, que ells, amb totes les despeses a càrrec nostre, havien
 dictaminat.

I nosaltres, per defugir els seus ulls, furtàvem la mirada
sota les mans que se'ns anaven aprimant de mica en mica, i aleshores
les amagàvem creuades a sota de les aixelles, i aclucàvem els ulls,
fent veure que encara estàvem més malalts, perquè així estiguessin
tranquils,
(i, naturalment, per amagar-nos), els aclucàvem ben clucs,
ben clucs, però que semblés que estaven relaxats; els ulls, déu meu,
com ens els van fer tancar. I ja només podíem
mirar endins, cada cop més endins; i així podíem veure
per sota d'allò que no té resposta, per sota de la por i del dolor,
aquella dolça, estimulante humilitat,
aquella il·limitada, dòcil pobresa nostra. Les tres criades
ja feia una hora que havien sortit a comprar; trigaven;
l'aroma del menjar pujava per l'escala des de la cuina
més forta i esgarrifosa per la impaciència de la fam que teníem;
i el rellotge de pèndol al menjador no s'aturava.

Aquell estiu em vaig posar malalta de debò. Recordo, sí, que aleshores
després de la malaltia, em vaig omplir de grans. I jo ho sabia: dintre meu
allò desconegut s'havia fet frondós com un arbre. Em vaig tornar molt
lletja. Tota la simpatia
que m'havien demostrat les meves dues germanes mentre estava malalta
es va transformar en repulsió. Evitaven mirar-me
com si les culpés d'alguna cosa que no em volien confessar,
com si jo els hagués traït algun secret. Així
vaig acabar quedant-me sola, completament sola,
per anar-me acostumant a la meua nova cara. Em deixaven tranquil·la
a qualsevol habitació on em trobés. Podia
emprovar-me les joies de la mare davant del mirall:
grans arracades com cues d'estels fugaços, braçalets
fets de tot d'escurçons d'or paral·lels fins a més amunt del colze; aquell
collaret amb les màscares l'una al costat de l'altra,
una de tràgica i una de còmica, ajuntades amb anelles
pel capdamunt de les orelles; aquest, ben poques vegades
el portava la mare, com si li tingués respecte, o com si li fes por. Em va
agradar
aquell fred distanciament, la seva sàvia ocultació
a sota d'una falsa superfície de refinament. Dins del mirall
es difuminava en la foscor el meu rostre quan vesprejava

es difuminava també el contorn de les joies; romania només una cosa com el guspireig d'antics incendis dalt dels turons o alguna lluror imprecisa que potser en provenia.

Recordo que s'acostava el carnaval. La mare havia pensat vestir-me de cérvola. Ja havia preparat una preciosa màscara de cervatella potser perquè em tapés aquells grans. Quan me la vaig posar em vaig sentir enfonsada en un abisme obscur, des del qual tanmateix m'hi podia veure amb més claredat. Feia olor de pintura a l'oli, cartró i cola de peix; i també una olor de buidor conservada i necessària. Se'm va fer una mica estrany, de primer, el tacte asprós a la galta, com si no m'entrés bé. Però al cap de poc s'hi va acabar adaptant sense grans esforços. Jo sentia una protecció elevada i llunyana, i una certa llibertat.

Aquella simple màscara em prenia gairebé tota la responsabilitat de qualsevol moviment que fes. Jo ja no era jo; era aquella altra; i a sota d'aquella altra, o a dins d'aquella altra era íntegrament jo, i ningú més que jo. Podia fer uns salts que abans no hauria provat mai de fer. Gaudia d'agilitat, de gràcia, d'una gran destresa. Les meves paraules, en passar pel porxo d'aquella boca estranya, adoptaven un altre atreviment i una altra ressonància. Parlant la llengua dels cérvols (i això que els cérvols no parlen) descobria inesperadament i proferia unes veritats sorprenents, uns fondos ressons que no coneixia, que no em podia imaginar. I em produïa un sentiment particular la paraula «font», i potser també una oculta complaença que abans hauria trobat del tot impròpia de mi.

Aquella màscara, ahir a la tarda, la vaig trobar en un calaix de la mare, embolicada amb cotó fluix i amb un bonic paper de seda, lligat amb cintes blaves. En alguns llocs s'havia escrostat la pintura, el pelatge estava ratat. Vaig pensar per un moment en tornar-me-la a posar; no vaig gosar. Des d'aleshores s'han ficat per entremig altres cérvols, altres fetes, guerres, mites, i seria difícil que se m'adaptés bé, de pell a pell.

Aquests anys, a l'exili, m'alleujava una mica saber
 que aquí em tenien per morta; jo continuava sent
 una noia jove, immutable, com a l'instant de la meva mort, mentre que per
 dintre
 creixia diferent, lliure, amb una edat gairebé intemporal.
 Potser la bona fama de la meva mort em va ajudar a suportar
 la vida i la nostra mort inevitable. Aquell
 mític instant meu era alhora la meva llibertat i la meva esclavitud; era la
 mesura
 de cada gest, de cada fet, de cada paraula meva. Calia que sempre
 imités amb molta cura aquella que era jo aleshores,
 fixada allà, amb una corona de flors seques als cabells,
 mirant-me a la lluna del vell armari, mentre
 a dins de l'armari els vestits canviaven, i a fora de l'armari
 passaven els criats amb les safates de les festes d'aniversari
 o amb caps de cartró que segurament contenien
 tota mena de joguines de corda, que fins i tot els grans
 examinen amb gran admiració.

A fora al jardí

els ocells nous cantaven d'una altra manera, malgrat
 el mecanisme immutable del seu cant. I jo era l'única
 que no s'havia d'immutar, no m'havia de moure,
 i copiar sempre aquella imatge meva que de mica en mica s'esborrava
 per als meus propis ulls i els ulls dels altres,
 o que havia estat esmenada pels afegits d'aquells que en ella
 admiraven la imatge de la seva pròpia ambició irrealitzada
 i m'ignoraven del tot a mi, reclosa al meu silenci.

I aleshores

hauria volgut fer un terrabastall enorme; fer caure a terra
 aquella estàtua meva al mig de la plaça (i qui ho havia de veure?)
 una tarda de diumenge quan s'hi passegen
 homes despreocupats i dones amb estúpides criatures als cotxets
 amb un cucurutxo de gelat als dits o potser de bracet
 del company o rares vegades amb un llibre, o una flor,
 donant de menjar als cignes de l'estany; tots tan tranquils, déu meu,
 oblidant completament que han deixat al darrere
 parents malalts en habitacions mal ventilades,
 amb mosques que s'enganxen al got de la llimonada. Sí,
 un terrabastall enorme que els obligués a girar el cap de sobte

per mirar, per recordar que allà hi havia l'estàtua d'una noia viva
 assassinada de molt jove,
 una bonica estàtua que s'havia trencat en mil bocins, i en el seu lloc
 només es dreça ara una còpia d'aire. No res. No res.

La gent continua fent la seva
 sense preocupar-se pels que han marxat, pels que marxen, per ells mateixos
 que també se'n van; es passegen amb naturalitat
 a través de la seva mort.

La forquilla o la cullera
 troben la seva boca sense equivocar-se, sense dubtar, sense pausa,
 mentre a prop seu, ben a tocar, els morts
 miren els moviments mecànics dels seus llavis, però ells no mengen. I
 aquella poma
 que va rodolar a sota de la taula i després
 a sota del sofà i que va desaparèixer —potser en un forat de terra,
 o a dins de la paret—, és que li havia clavat puntada de peu un nen difunt,
 i potser els nens la van trobar al carrer, a ple sol,
 i la van compartir mossegant-la per torns, l'un rere l'altre;
 i era la mateixa, amb marques de tota mena de queixalades,
 que vam trobar abans d'ahir al jardí, entremig de la pinassa.

Què esperem, doncs, entre tanta desolació? Què esperem encara?
 perquè (no cal pas amagar-ho): encara esperem
 més enllà de la porta, més enllà de la roba que portem, més enllà de la
 nostra mort,
 més enllà dels nostres ulls, a la foscor vacil·lant,
 dins les velles estances amb les llargues cortines tronades,
 abaixades del tot, amb èmfasi, per indicar
 que suposadament ja no esperem res.

De vegades,
 quan obro les finestres, tinc la impressió que els arbres salten dins l'estança
 com homes de pell morena, forçuts, maldestres amb la seva força,
 perplexos davant la meva pallidesa, per la falta de sol,
 per la meva clausura. I jo em quedo sense saber què fer. Em sento
 molt estudiada, molt penetrada, com si fes un moment
 hagués acabat els exercicis més difícils amb l'arpa. A les parets
 pengen encara obscurament fragments de música com pells d'animals; i
 aleshores

em forço a fer un somriure, a donar una excusa,
 un pretext rudimentari; vaig a la cuina,
 agafo la safata, els vasos, la gran gerra de cristall,
 ho porto tot a taula; i la gerra és buida; torno a entrar
 i sento des de fora que els homes conversen entre ells
 amb una simplicitat esplèndida, ingènua, com si no s'haguessin adonat
 de la gerra buida, d'un got que està esquerdat. I de sobte es fa de nit.

Passa per fora una gentada amb fanals, i no ho fan pas per veure-s'hi,
 sinó per les grans ombres que s'enfilen per les tàpies, per les escales,
 que salten pels finestrons a les cortines i als sofàs,
 que formen arcades allà on no hi ha res
 o només una cadira oblidada al jardí humit
 o un rodet de fil buit llançat per terra
 i les nines bòrnies als llits dels difunts.

Oh, sí; no hi ha ningú que no esperi; sobretot al matí,
 a l'hora que et despertes i t'entretens a posar el peus a les sabatilles,
 i t'entretens perquè pares l'orella a tots els sorolls de dintre i de fora,
 cruixit, passa, esquerra, estossecc, i perquè prou que voldries
 conservar el teu posat d'indiferència, refrenar
 aquell moviment de les mans, dels ulls, dels llavis,
 que expressa una secreta impaciència inesgotable. Que fondos els matins,
 amb aquella seva fondària reclosa per la llum, llavors que et rentes,
 que et prens el cafè vigilant els vidres, i més enllà dels vidres,
 i els vidres són bruts, i la llum va pujant,
 i no sents la criada que pregunta no sé què. Les teves orelles
 s'han aferrat a una altra cosa, a una frase inaudita,
 com l'aigua que hi ha al got: «avui sens falta».

A l'aire

hi ha estancada l'olor penetrant, gairebé abstracta,
 de cuiro vell d'una bossa de la mare
 o de la bossa del carter.

Dues passes més endins del llindar de la porta
 hi ha dret un missatger ben plantat, sense mica de pols
 i això que arriba del punt més allunyat. Els cabells
 pentinats curosament, humits encara. Als seus llavis
 el reflex del mirall.

«Ets immortal», diu
amb juvenil respecte. «Ets immortal». I se'n va.

Mires la catifa; ni rastre dels seus peus. Així doncs
devia arribar i se'n devia anar volant, tot i que tu recordes
que no tenia ales a les espatlles ni als turmells. Aleshores t'aixeques
poses el disc de sempre al gramòfon; tornes a seure;
ajustes de mica en mica el ritme del teu cos amb el dels sons; perquè la
música

sempre facilita l'espera, omple una mica la distància
entremig de dos instants, insensiblement, ajunta
en una provisional unitat l'un amb l'altre, dilueix el temps
deixant a la vista la continuïtat amb una transparència que et permet
tornar a veure amb una profunditat serena els colors immutables
de les pedres, dels boscos aquosos, i la clau perduda de l'estoig.

Oi que m'has dit que Pílates no tornarà mai més?
El trobarem a faltar molt. Sobretot tu. La sivella —oi que sí?— la duia
sempre cordada de gairell; i ell no se n'adonava; això volia dir
que no es preocupava gens per ell mateix, o que altres coses
el neguitejaven i no aquestes. I aquella indiferència seva
indicava una orfenesa molt masculina que et feia agafar ganes
de cuidar-lo.

La seva mare, crec jo, devia sentir
una alegria especial cada vegada que li posava bé la sivella
encara que es fes, potser, l'enfadada; quan sentia
entre les seves mans, a prop del seu cos, aquell somriure maldestre
que ell no sabia pas com contenir, ni quina forma prendre,
ni en la joia carnal ni en la tristesa. Penso, fins i tot,
que potser la seva mare desitjava en secret
que algun dia Pílates es posés malalt, per poder-li posar als peus
una ampolla d'aigua calenta, ben embolicada. Però ell
era tan saludable, tan confiadament ben plantat, que estic segura
que sa mare mai no hauria aconseguit posar l'aigua calenta a l'ampolla;
se li hauria vessat als dits, li hauria escaldat les mans, i ella
no hauria volgut que el fill li veiés les mans cremades. Sort que no es va
posar malalt.

De totes maneres, crec jo, se les hauria amagat a les butxaques
quan el tingués a prop, perquè les mans són sempre traïdores i tristes.

Tot plegat, fet i fet, per aquesta desolació? Per aquesta mínima durada que ens és permesa? Quin sentit té, doncs, l'èxit o el fracàs? A la tauleta de nit de la mare vaig trobar, ja descolorides, esgrogueïdes, les fotografies de quan érem petits. Que tristes, que desprevingudes les nostres cares, les nostres mans, com si ja estiguessin segellades pel fat. En una et xumes el dit com si volguessis nodrir-te només de tu mateix i alhora et fes vergonya voler-te **nodrir**; i això ho indiquen, amb una aspra impertinència prematura, els teus ulls infantils.

Que sols, déu meu, i que estranys, malgrat el nostre destí comú. Ara parlo només de mi, tot i que sé que més enllà d'un cert final tu ets absent, separat completament de qualsevol continuïtat, allà on desapareixen les paraules, i el silenci no sembla encaixar amb res, i ni tan sols descansa en si mateix.

Això no hi ha qui ho aguanti; potser per això insisteixo encara en les paraules, les relacions, les esperes i les memòries, en una temptativa, condemnada d'antuvi, de transmutació o almenys de disfressa com aleshores davant de l'altar; tan sola, tan indefensa i espantada plorant amb uns sanglots miserables que jo mateixa sentia més fort que no els sentien els altres.

I tot d'un plegat

vaig veure una espina a la vora de la túnica de la mare i aleshores vaig entendre la ineluctabilitat de la meva mort. «Acabeu», vaig dir pronunciant clarament totes les síl·labes: «Ja no m'importa, tant si és pel meu país com si és només perquè les nostres naus agafin vent, tant se me'n dóna». I vaig veure als seus ulls admiració i tristesa; (d'aquella manera, si més no, mirava de treure un profit de la meva mort, si era possible). Aquestes paraules les vaig veure milers de vegades gravades al marbre. M'encenien les galtes. Vaig desitjar haver-me mort de veritat aleshores, per no haver-les de sentir mai més. Val a dir però que en la meva vergonya hi havia també una alegria secreta potser com la del bon treball d'un actor.

Ara

el drama s'ha acabat; ja no tenim espectadors ni oïdors. El canvi ja és impossible; i la disfressa és buida de tot significat; no ens allibera ni a nosaltres mateixos. Davant de quina gent? Davant de quin mirall?

Per això no em vaig tornar a posar la màscara de cérvol que la mare havia guardat només per a les seves emocions, perquè, evidentment, ella sabia que a mi ja no em tornaria a fer servei. Tot ho sabia ella des d'abans que passés; i no se n'escapava, no girava cua. I a tu, germanet, n'estic segura, malgrat la teva persecució, t'estimava més que a totes nosaltres; perquè eres un home. En la teva persona va castigar potser el seu compromís. Va estimar molt, la mare, i això no disculpava en ella mateixa la claredat, la bellesa, l'autoritat, la independència; no excusava no ser autosuficient.

I ara penso

que en general no es posava mai les joies per lluir-les, sinó per evitar o per desviar la mirada dels altres o potser per amagar trossos de la seva carn massa sensibles al fred, a la calor, a la llum i a l'ombra, a l'alenada passatgera d'un insecte, al contacte de la humitat. Recordes amb quina facilitat s'escarrifava? Semblava que la pell se li encengués i apagués amb mil colors, des de l'ocre fins al vermell intens, mentre mantenia els ulls immòbils clavats en un punt com els funambulistes que malgrat el seu vestit de coloraines sempre tenen la mirada ombrívola. Potser amb els ulls se sostenen en l'aire; segurament és així com els seus membres s'equilibren, obeeixen, s'immobilitzen en aquell seu moviment sospesadíssim.

Oh, sí,

la mare et va estimar molt, tant que n'estàvem geloses. A les nits al menjador, al gran sofà, havent sopat, t'acariciava sovint els cabells (sempre amb els ulls quiets). Aleshores jo pensava

que els seus dits se't quedarien enganxats al clatell o que els teus rínxols prendrien vida i li aferrarien els dits, mentre tu ja dormies o feies veure que dormies.

Un dia de Cap d'Any, poc abans de la gran expedició militar, et va regalar un vestit de vellut blau molt bonic, amb cinturó daurat i un espasí daurat també. Tu, sense raó, et vas enfadar; no volies que la mare et vestís; et vas vestir tot sol. Estaves dret davant del mirall, molt guapo, molt, com si haguessis crescut de cop; un àngel una mica rabiüt. Aleshores em vaig adonar que éreu dos: l'un tu, i l'altre el del mirall, que no era el mateix. La mare es va agenollar inesperadament al teu davant amb una senzillesa exagerada per posar-te bé un plec del vellut a les cames. Nosaltres les teves tres germanes, a la porta, vam girar cua de seguida vam baixar ràpidament l'escala; no sé si per gelosia o perquè ja havíem endevinat que alguna cosa passaria.

El teu cavallet de fusta

el vaig trobar ahir, no al magatzem amb els nostres mobles vells
el vaig trobar a sota del llit de la mare; i, estranyament,
el pensament se me'n va anar al cavall de Troia.

Bé doncs,

no pots pas queixar-te, germanet. De vegades
tot allò que ha passat és com si no hagués passat. No ho penses també?

Ahir a la nit

vaig tornar a sentir dalt les muralles aquella paraula:
«llum», «llum», «llum», «llum», formalment repetida una vegada i una
altra
d'una manera estimulante i alhora irònica; potser era
el tercer papagai de la mare; creus de veritat que pot haver sobreviscut
gràcies a la cura amagada d'alguna serventa? Jo ho vaig sentir molt clar.

Em vaig posar drete. Drete ho sentia millor. No podia saber de quin lloc provenia; d'aquí, d'allà, de dins de la casa, de fora; vaig mirar per la finestra: no res. A baix a la plana la ciutat dormia. Gairebé cap finestra il·luminada. No hi havia lluna. I una altra vegada «llum», una pausa; «llum», una altra pausa. Sentia que alguna cosa responia dins meu, de més enllà de la memòria. Els ulls

buscaven en la foscor sense que jo ho volgués un arbre, una xemeneia, un insecte, una estrella diferent de les altres o la reixa del jardí, una petita foguera de turó en turó, alguna cosa a la qual pogués dir «gràcies».

I vaig veure

just a sota de l'habitació del pare els seus dos cavalls blancs amb els colls aixecats i mirant amunt, com si veiessin el pare dret a l'ampit de la finestra (no podia veure'l des d'allà, i això que m'havia abocat fins a la cintura) dret amb el seu uniforme, i la llueur del seu casc es reflectia als badius dels cavalls, als seus ulls, a la crinera; resplendia tota ella la blancor dels cavalls com dos àngels a la terra amb les ales plegades als costats, solament una llueur bessona, equilibrada per la veu del papagai «llum», «llum», ara més forta i més clara. Potser dormia, no ho sé. Al matí, vaig veure de debò els cavalls del pare, prims, revellits, malmesos, que entraven pel portal, carregats amb unes sàrries enormes, potser tornaven dels camps. Els vaig mirar als ulls. No em van conèixer. Eren cecs. El traginer em va saludar. I vaig tornar a sentir aquella veu: «llum», «llum», ara més blana, més compassiva, més trista.

No la sents tu també de tant en tant, germanet? No diguis que no. Torna-ho a provar. Jo ho sé tan bé com tu: és que volem, malgrat tot, sentir-la, i no se sent, no la sentim.

Mira, es fa de dia.

No és llum, això? (encara que no la sentim). Mira, com brilla l'aigua serena a dins del got. Brilla de la mateixa manera en el teu rostre una dolça aprovació; quina llueur més bonica.

Potser nosaltres dos, que sabem que al món no hi ha cap consolació, potser, justament per això, nosaltres (però separatament cadascun dels dos) aconseguirem consolar-nos novament i potser trobarem algun consol.

(Es posa dreta. Sembla molt pàl·lida sota la llum del matí, molt cansada. S'acosta a la cadira del seu germà. S'inclina i li besa els cabells. Ell s'esforça per somriure en el seu distanciament que el fa sentir fred i dur no tant als

cabells i a les espatlles com a les ungles i a sota de l'arcada dels peus. En aquell moment se senten a fora a la clasta cascós de cavalls i rodes de carro. Entra una criada molt vella, amb la pell enganxada als pòmuls, a la barbata, al nas, com embalsamada. «Senyora», diu, «el cotxe s'espera a baix». Surt. La dona no diu res. Embolica amb unes tovalles blanques petites l'estàtua de la deessa. Se la posa al braç esquerre com si fos un nadó. Es posa el vel gris davant del rostre. No ha portat cap més equipatge, ni n'agafa cap. Surt. El seu germà la segueix en silenci. Es queda dret al replà de dalt de l'escala. Ella baixa la graonada de marbre, mecànicament, com si fos una cosa prèviament decidida, com si no tingués cap memòria. Deixa al cotxe el paquet embolicat. S'atura com si hagués oblidat alguna cosa. Torna a entrar a la casa. Surt un moment. Torna a aparèixer a la porta portant tres gàbies buides rovellades, i un paquet embolicat amb paper a sota de l'aixella; potser aquella màscara de cérvola. S'atura al replà i, sense alçar-se el vel, repenja la galta a la boca del seu germà. No apareix cap criat, com si tots haguessin marxat a una missa matinal de diumenge, o com si s'amaguessin darrere els finestrons. El cotxer encara porta la gorra a la mà. Puja al cotxe, una mica incòmoda amb les gàbies. El cotxe arrenca. Sembla ser que la cerimònia tindrà lloc al Brauró amb l'arribada de l'estàtua de fusta portada per la sacerdotessa oferent. I efectivament és diumenge. El sol fa més llum que no caldria. Se senten molts ocells. Una mica de pols daurada al fons. I els cavalls del cotxe que passa avall, també són blancs).

Samos, Atenes i Samos, novembre de 1971 - agost de 1972

